

Sygn. akt II CSK 768/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 sierpnia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek

SSN Roman Trzaskowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa M.K., M.C.,

A.D. i A.D.

przeciwko Ośrodkowi Hodowli Zarodowej "G." Spółce z ograniczoną
odpowiedzialnością w G.

o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 10 sierpnia 2017 r.,

skargi kasacyjnej powódki M.K.

od wyroku Sądu Okręgowego w P.

z dnia 7 kwietnia 2016 r.,

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w P. do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powódki [...] wystąpiły przeciwko Ośrodkowi Hodowli Zarodowej „G.” Sp.z.o.o. (dalej także „Spółka”) z żądaniem uzgodnienia treści księgi wieczystej o nr .../5, prowadzonej przez Sąd Rejonowy w G. z rzeczywistym stanem prawnym poprzez odłączenie z ww. księgi działki nr 44/8 o powierzchni 4,9760 ha i założenie dla niej nowej księgi wieczystej oraz wpisanie w dziale II nowej księgi w miejsce Spółki prawa własności: M.K. - w 1/2 części, M.C. - w $\frac{1}{8}$ części, A.D. - w 1/8 części oraz A.D. - w $\frac{1}{4}$ części.

Wyrokiem z dnia 11 czerwca 2015 r. Sąd Rejonowy w G. uwzględnił powództwo i orzekł o kosztach postępowania.

Sąd ustalił m.in., że majątek ziemski położony w O., w skład którego wchodził zespół pałacowo-parkowy - znajdujący się obecnie na wyodrębnionej działce nr 44/8, o powierzchni 4,9760 ha - stanowił własność W. M. Majątek ten został przejęty przez Skarb Państwa w toku realizacji dekretu PKWN z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (tekst jednolity Dz. U. z 1945 r., Nr 3, poz. 13; dalej także: „dekret PKWN”), co zostało potwierdzone wpisem w księdze wieczystej. Dla nieruchomości prowadzona była przez Sąd Rejonowy w G. księga wieczysta Kw ... z wpisem jako właściciela - Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa.

Pismem z dnia 27 grudnia 1998 r. skierowanym do Ministerstwa Skarbu Państwa D. A. (z domu P.) zwróciła się o zwrot nieruchomości, wskazując, że jest współspadkobierczynią W.M., lecz spotkała się z odmową ze względu na brak regulacji dotyczącej roszczeń reprivatyzacyjnych.

W dniu 29 listopada 2000 r. Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa i Spółka zawarły w formie aktu notarialnego umowę, w której Agencja oświadczyła, że działając w wykonaniu zobowiązania wynikającego z aktu notarialnego zawierającego akt założycielski Spółki, przenosi na nią m.in. prawo własności zabudowanej nieruchomości obejmującej zespół pałacowo-parkowy, w następstwie czego nieruchomość ta została odłączona od dotychczasowej

księgi i zapisana w nowej księdze wieczystej Kw .../5. Przedmiotowym aktem notarialnym dokonano przeniesienia własności nieruchomości o łącznej powierzchni 475,2628 ha położonych w gminie K.

Decyzją z dnia 27 czerwca 2012 r. Wojewoda [...] stwierdził, że nieruchomość stanowiąca zespół pałacowo-parkowy położona w obrębie O., oznaczona jako działka nr 44/8 o powierzchni 4,9760 ha nie podpadała pod działanie dekretu PKWN.

W poświadczeniu dziedziczenia Sądu Grodzkiego w L. z dnia 2 sierpnia 1946 r. stwierdzono, że po W. M. na podstawie testamentu własnego spadek dziedziczy E. C. z domu P. w całości.

Postanowieniem z dnia 29 kwietnia 2009 r. Sąd Rejonowy w P. stwierdził, iż spadek po E. C. z domu P. na podstawie ustawy nabyli w częściach ¼: mąż W. P., syn P.C. oraz córki M. K. (z domu P.) i D.P.

Postanowieniem z dnia 31 sierpnia 1987 r. Sąd Rejonowy w P. stwierdził, że spadek po W. P. na podstawie testamentu nabyła córka M.P.w całości.

Postanowieniem z dnia 24 grudnia 1999 r. Sąd Rejonowy w B. stwierdził, iż spadek po P. C. na podstawie ustawy nabyła jego żona M. C. i córka A. D. - każda po ½ części.

Uzasadniając uwzględnienie powództwa, Sąd Rejonowy wyjaśnił, że w wyniku wiążącej sądy powszechne decyzji Wojewody [...] z dnia 27 czerwca 2012 r. należało uznać, iż Skarb Państwa nie nabył własności działki nr 44/8 na podstawie dekretu PKWN, a jego wpis (wpis Skarbu Państwa-Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa) w księdze wieczystej jako właściciela był niezgodny z rzeczywistym stanem prawnym. Wskazał ponadto, że w okolicznościach sprawy nie było wystarczających podstaw do przyjęcia, iż na podstawie umowy z dnia 29 listopada 2000 r. Spółka nabyła własność przedmiotowej nieruchomości od nieuprawnionego w oparciu o rękojmię wiary publicznej ksiąg wieczystych.

Wyrokiem z dnia 7 kwietnia 2016 r. wydanym wskutek apelacji pozwanej Sąd Okręgowy w P. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że oddalił powództwo,

odstępując od obciążenia powódek kosztami postępowania pierwszoinstancyjnego i odwoławczego.

W uzasadnieniu Sąd odwoławczy zwrócił przede wszystkim uwagę, że wykazanie rzeczywistego stanu prawnego nieruchomości, jak i legitymacji czynnej powódek, wymagało udokumentowania ich następstwa prawnego po W.M.. Sąd pierwszej instancji uznał je za wykazane. Wprawdzie dostrzegł, że stosownie do poświadczenia dziedziczenia z 1946 r. po W.M. dziedziczyła E.C. z domu P., zaś powódki swe prawa do nieruchomości wywodzą ze spadkobrania po E. C. z domu P., jednak na podstawie dodatkowych pisemnych wyjaśnień M.K., kopii testamentu W. D. oraz odpisów skróconych aktów urodzenia i małżeństwa E. C., uznał za wykazaną okoliczność, że E.C. z domu P. (powołana do spadku w testamencie) to w rzeczywistości E. C. - P. Określając w ten sposób spadkobiercę W.M., Sąd Rejonowy w istocie dokonał - zdaniem Sądu drugiej instancji - wykładni jego testamentu, ustalając rzeczywiste intencje testatora, który powołując swą siostrzenicę, omyłkowo wskazał E. P. zamiast E. J. z domu P. Jest to równoznaczne z pominięciem sądowego poświadczenia dziedziczenia na rzecz E. C.z domu P. i oparciem się na innych dowodach.

W ocenie Sądu Okręgowego rozwiązanie zastosowane przez Sąd Rejonowy było niedopuszczalne, gdyż postępowanie o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym nie może być postrzegane jako uniwersalny środek zmierzający do ustalenia rzeczywistego stanu prawnego nieruchomości i przysługujących do niej praw, zastępujący inne specjalnie w tym celu ustanowione postępowania; nie może też podważać prawomocnych orzeczeń sądowych (art. 365 § 1 k.p.c.), co dotyczy także stwierdzenia nabycia spadku. Ustalenie zatem, że E. C. – P., od której powódki wywodzą swe prawa, to osoba oznaczona omyłkowo w testamencie W. M. i w poświadczeniu dziedziczenia jako E.C. z domu P., powinno być dokonane w szczególnym postępowaniu potwierdzającym dziedziczenie. W tym kontekście zwrócił też uwagę, że art. 1025 § 2 k.c. wprowadza domniemanie prawne, iż osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku (albo poświadczenie dziedziczenia), jest spadkobiercą, które można wzruszyć jedynie w szczególnym trybie art. 679 k.p.c. W ocenie Sądu Okręgowego, sąd orzekający w niniejszej sprawie nie jest uprawniony do zmiany treści

poświadczenia dziedziczenia także wtedy, gdy uzna się, iż ze względu na art. LI p.w.k.c. dla stwierdzenia praw do spadku po W.M. właściwe są przepisy obowiązujące w chwili jego śmierci, czyli kodeks cywilny niemiecki (k.c.n.). Z § 2365 k.c.n. bowiem wynika - w odniesieniu do sądowego poświadczenia dziedziczenia - domniemanie odpowiadające temu z art. 1025 § 2 k.c., a w § 2361 k.c.n. przewidziano możliwość odebrania bądź pozbawienia mocy wadliwego poświadczenia dziedziczenia. Zmiana poświadczenia dziedziczenia mogłaby zatem nastąpić tylko w odrębnym postępowaniu, w którym sąd ponownie dokonałby stwierdzenia praw do spadku - po odebraniu wadliwego poświadczenia dziedziczenia (§ 2361 k.c.n.). Z art. LXIV p.w.k.c. wynika zaś, że forma stwierdzenia dziedziczenia, również na gruncie prawa materialnego, powinna odpowiadać przepisom obecnie obowiązującym. Wynika z tego, że dla wykazania przez powódki następstwa prawnego po W.M. konieczna jest zmiana poświadczenia dziedziczenia z 1946 r., gdyż jest ono skuteczne nie tylko względem uczestników postępowania, ale także względem osób trzecich dopóty, dopóki nie zostanie uchylone lub zmienione w szczególnym trybie przewidzianym w art. 679 k.p.c. W niniejszym postępowaniu sąd nie może badać - w charakterze przesłanki rozstrzygnięcia - merytorycznej prawidłowości złożonego aktu poświadczenia dziedziczenia i na tej podstawie ustalić, że spadkobiercą pierwotnego tabularnego właściciela spornej nieruchomości jest E. C. – P., a nie E.C..

Sąd Okręgowy wyraził też pogląd, że w hipotezie art. 189 k.p.c. nie mieści się możliwość żądania ustalenia, iż osoba wskazana w orzeczeniu jako spadkobierca testamentowy w rzeczywistości nosi inne imię.

Zauważył ponadto, że względem osoby trzeciej, która nie rości sobie praw do spadku z tytułu dziedziczenia, spadkobierca może udowodnić swoje prawa wynikające z dziedziczenia tylko stwierdzeniem nabycia spadku lub zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia (art. 1027 k.c.); nie jest możliwe skorzystanie z innych środków dowodowych. Rozwiązanie to ma chronić także interesy osób trzecich powołujących się na to, że spadkobierca uzyskał stwierdzenie nabycia spadku. Sąd odwoławczy dostrzegł wprawdzie, że w orzecznictwie wyrażono pogląd, iż w sytuacji, gdy osoba trzecia nie kwestionuje następstwa prawnego danego podmiotu po określonym spadkodawcy,

art. 1027 k.c. nie ma zastosowania, jednakże w niniejszej sprawie kwestia wykazania następstwa prawnego po W.M., co - w sytuacji powołania się przez powódki na dziedziczenie - mogło nastąpić wyłącznie na podstawie odpisów prawomocnych postanowień o stwierdzenie nabycia spadku (aktów poświadczenia dziedziczenia), stanowi merytoryczną podstawę wykazania zasadności żądania pozwu, w którym powódki domagały się wpisu na swą rzecz prawa własności.

W tej sytuacji Sąd Okręgowy uznał powództwo za bezzasadne, bez potrzeby odniesienia się do zarzutów Spółki koncentrujących się na ocenie podstaw do zastosowania art. 6 u.k.w.h.

Powódka M. K. zaskarżyła wyrok Sądu Okręgowego w P. w całości, zarzucając naruszenie przepisów prawa materialnego, tj.:

- art. 1027 k.c. poprzez przyjęcie, że przepis ten stosuje się do postępowań spadkowych przeprowadzonych w 1946 r., a także poprzez uwzględnienie zarzutu apelacyjnego strony pozwanej, iż Sąd pierwszej instancji, uwzględniając powództwo, naruszył art. 1027 k.c.;

- art. 948 § 1 k.c. poprzez odmowę jego uwzględnienia w niniejszej sprawie;

- art. 6 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (obecnie tekst jednolity Dz. U. z 2017 r., poz. 24; dalej także: „u.k.w.h.”) poprzez jego pominięcie przy rozP. sprawy, równoznaczne z nierozpoznanie jej istoty.

Zarzuciła również naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 679 § 1 i 3 k.p.c. poprzez zalecenie stronie powodowej, aby w oparciu o ten przepis „sprostowała” imię spadkobierczyni po W.M. i doprowadziła do zmiany w orzeczeniu spadkowym z 1946 r. imienia „E.” na imię „E.”, co skutkowałoby naruszeniem przez powódki oraz sąd spadku powagi rzeczy osądzonej. Wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania oraz o obciążenie pozwanego kosztami postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nie budzi wątpliwości, że od dnia 1 stycznia 1947 r., tj. od wejścia w życie dekretów z dnia 8 października 1946 r. - prawo spadkowe (Dz. U. Nr 60, poz. 328; dalej także: „dekret o prawie spadkowym”) oraz z dnia 8 listopada 1946 r. o postępowaniu spadkowym (Dz. U. Nr 63, poz. 346; dalej także: „dekret o postępowaniu spadkowym”), prawa do spadku, którego otwarcie nastąpiło pod rządem kodeksu cywilnego niemieckiego, podlegały potwierdzeniu przez sądowe stwierdzenie nabycia spadku. Wynikało to jednoznacznie z art. 188 dekretu o postępowaniu spadkowym, który stanowił, że wydane w postępowaniu, dotyczącym spadków podlegających kodeksowi cywilnemu niemieckiemu, postanowienie o stwierdzeniu praw do spadku zastępuje poświadczenie o dziedziczeniu, wymagane według prawa dotychczasowego (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – zasada prawna z dnia 9 lutego 1967 r., III CZP 86/16, OSNC 1967, nr 11, poz. 190). W orzecznictwie wyjaśniono też, że prawa do spadku potwierdzone przed dniem 1 stycznia 1947 r. orzeczeniem wymaganym przepisami kodeksu cywilnego niemieckiego, i w drodze instancji niezaskarżalnym, nie mogły być stwierdzone ponownie po dniu 1 stycznia 1947 r. w trybie dekretu o postępowaniu spadkowym (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 11 listopada 1957 r., IV CR 794/57, OSPiKA 1959, z. 3, poz. 72).

Zarazem na podstawie art. XVIII dekretu z dnia 8 października 1946 r. - Przepisy wprowadzające prawo spadkowe (Dz. U. Nr 60, poz. 329) oraz art. LI p.w.k.c. - hołdujących zasadzie, że w sprawach spadkowych stosuje się prawo obowiązujące w chwili śmierci spadkodawcy - nasuwa się wniosek, że do wydanego na podstawie § 2353 i n. k.c.n. poświadczenia dziedziczenia nie mają zastosowania art. 1025 § 2 k.c. (art. 47 § 1 dekretu o prawie spadkowym) ani art. 1027 k.c. (art. 46 dekretu o prawie spadkowym), lecz jedynie wzruszalne na zwykłych zasadach domniemanie przewidziane w § 2365 k.c.n. („Domniemywa się, że temu, kto jest wymieniony w poświadczeniu dziedziczenia jako spadkobierca, przysługuje podane w poświadczeniu prawo dziedziczenia (...)”) oraz przyjmowana na gruncie kodeksu cywilnego niemieckiego reguła, że poświadczenia dziedziczenia nie wiążą sądów w innych postępowaniach i nie korzystają z prawomocności materialnej (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 11 listopada 1957 r., IV CR 794/57), w związku z czym prawa do spadku mogą być

swobodnie potwierdzone w drodze powództwa o ustalenie albo prejudycjalnie w innych postępowaniach. Pogląd o właściwości czasowej kodeksu cywilnego niemieckiego jest z jednej strony pochodną stwierdzenia, że domniemanie przewidziane w art. 1025 § 2 k.c. (art. 47 § 1 dekretu o prawie spadkowym) określa materialnoprawny skutek poświadczenia dziedziczenia (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna z dnia 9 lutego 1967 r., III CZP 86/16), a przepisem prawa materialnego jest również art. 1027 k.c. (art. 46 dekretu o prawie spadkowym - por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 1963 r., II CR 933/62, OSNCP 1964, nr 3, poz. 58), a z drugiej strony - postulatu możliwie najszerzej interpretacji pojęcia „sprawy spadkowej” (co do art. LI p.w.k.c. por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 1993 r., III CZP 10/93, OSNC 1993, nr 9, poz. 147), tak by obejmowała ona wszystkie przepisy prawa materialnego regulujące skutki śmierci osoby fizycznej dotyczące jej majątku. Wprawdzie z orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 11 listopada 1957 r., IV CR 794/57, w którym stwierdzono, że „poświadczenie dziedziczenia wydane stosownie od § 2353 do 2370 B.G.B. przez Sąd Grodzki przed dniem 1 stycznia 1947 r. nabrało z dniem 1 stycznia 1947 r. znaczenia postanowienia o stwierdzeniu praw do spadku w rozumieniu prawa spadkowego i przepisów postępowania spadkowego z 1946 r.”, zdaje się wynikać pogląd odmienny, jednakże szersze roztrząsanie tej kwestii nie jest w tym miejscu konieczne, ponieważ nawet w razie akceptacji tezy przeciwnej stanowiska Sądu Okręgowego nie można by uznać za prawidłowe. Stanowisko to bowiem opiera się na założeniu, że art. 1025 § 2 i 1027 k.c. wyłączają - wraz z art. 365 § 1 k.c. - możliwość ustalenia w niniejszej sprawie tożsamości osoby wskazanej w poświadczeniu dziedziczenia jako spadkobiercy W. M. (E.C. z domu P.) oraz E. C. – P. z domu P., a wykazanie przez powódki swego następstwa prawnego po W.M. wymaga zainicjowania postępowania określonego w art. 679 k.p.c. Jest to założenie błędne, ponieważ nie uwzględnia, że czym innym jest obalenie domniemania, iż osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, nie jest spadkobiercą – gdyż jest nią inna osoba - a czym innym wykazanie tożsamości osoby wskazanej w stwierdzeniu nabycia spadku (poświadczeniu dziedziczenia wydanego na podstawie § 2353 i n. k.c.n.) z osobą, która twierdzi, iż jest spadkobiercą; tej drugiej sytuacji art. 679 k.p.c. w ogóle nie

dotyczy. W razie wykazania tożsamości, osoba podająca się za spadkobiorcę może też powoływać się na domniemanie określone w art. 1025 § 2 k.c. (§ 2365 k.c.n.), dowodząc swych praw także względem osób trzecich.

Wbrew pogładowi Sądu Okręgowego należy zatem stwierdzić, że ustalając - w oparciu o dodatkowe środki dowodowe – tożsamość E. z domu P. (poświadczenie dziedziczenia z 1946 r.) oraz E. C. – P. z domu P. (stwierdzenie nabycia spadku z 2009 r.) Sąd Rejonowy nie pominął ani nie naruszył mocy wiążącej poświadczenia dziedziczenia ani art. 1025 § 2 czy też art. 1027 k.c. Oceniając kwestię odmiennie, Sąd drugiej instancji naruszył te przepisy, jak również art. 679 k.p.c., co sprawia, że nie mogą być odparte podniesione przez skarżącą zarzuty naruszenia art. 1027 k.c. oraz art. 679 § 1 i 3 k.p.c. i co czyni zbędnym ustosunkowanie się do pozostałych zarzutów.

Z tych też względów, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji.

jw

kc